

ZMNE STRATÉGIAI VÉDELMI KUTATÓKÖZPONT

ELEMZÉSEK – 2007/1

1581 Budapest Pf. 15 Tel: 432-90-92 Fax: 432-90-58

A készülődő küszöb-ország: a japán biztonságpolitika fordulata

Japan 2007. január 8-án ünnepelte az új év első hivatalos ünnepét, a Nagyorúság Napját, január 9-től pedig – a második világháború után először – újra van védelmi minisztériuma a szigetországnak. Japán ezzel a szimbolikus lépéssel elindult azon az úton, amely az ország biztonságpolitikai nagykorúsításához vezet, beleértve akár az atomfegyverrel való rendelkezést is. Elemzésünk, melynek szerzője kutatói ösztöndíját tölti a szigetországban – s a helyszínen (többek között a Japán Nemzetvédelmi Akadémián) tájékozódott –, a japán biztonságpolitika fordulatának napjainkban zajló folyamatát vizsgálja.

Az intézményesített japán pacifizmus

Japán papíron a világ legbékésebb állama. A második világháború után a győztes koalíció Japánt megszálló hatalma – az Egyesült Államok – által szövegezett alkotmány második, *A háború elutasítása* címet viselő fejezetének kilencedik cikke kimondja: „...a japán nép örökre elutasítja a háborút mint egy nemzet szuverén jogát és az erőszakot vagy az azzal való fenyegetést, mint a nemzetközi viták intézésének eszközét... Az előző bekezdésben megjelölt cél elérése céljából a szárazföldi, haditengerészeti és légi erők csakúgy, mint a háború más forrásai örökre megszűnnek. Az állam joga a háborúra nem kerül elismerésre”.¹

A pacifista alkotmány szellemében Japánnak 1945 óta nem volt védelmi minisztériuma, és nincsen hadserege sem. Míg az előbbi helyett 2007. január 9-ig egy Védelmi Ügynökség néven működő hivatal tevékenykedett közvetlenül a miniszterelnöknek alárendelve, az utóbbi helyett Önvédelmi Erők formájában egy korlátozott létszámú és Japán területén kívül nem bevethető fegyveres ereje van az országnak.

1967-től a japán hivatalos politika része lett a három ún. atom-mentes elv – a nem állít elő, nem birtokol, és területén nem állomásoztat –, 1970-ben pedig Tokió is csatlakozott az atomsorompó-egyezményhez (NPT).

„Normális ország”, új aktivista külpolitika

A kétezres években ugyanakkor egy sor olyan fejleménynek lehetünk tanúi, melyek világosan jelzik a japán biztonsági gondolkodás markáns átalakulását, s ezzel együtt az országban zajló biztonságpolitikai fordulatot. A védelmi minisztérium létrehozása az első intézményi lépése Japán „normalizálásának”. A „normális országgá” válás politikai szlogenje a hidegháború utáni időszakban vált a japán politikai szótár szerves részévé, és azt a neokonzervatív igényt jeleníti meg, hogy Japán a biztonságpolitikai-védelmi dimenzióban is teljes körű szuverenitással bíró állam legyen, szakítva a második világháború utáni korlátozott pozíciójával.

Japán megnövekedett világpolitikai ambícióit jól szemlélteti a szeptemberben hivatalba lépett új miniszterelnök, Abe Sinzo 2007. januári látogatása a NATO központjába – amit mindkét fél történelminek minősített, lévén ez az első eset, hogy japán kormányfő látogatást tett a Szövetség brüsszeli székhelyén –, ahol a következőképpen jellemezte országa biztonságpolitikáját:

„...kormányom kezdeményező külpolitikát fog folytatni, és Japánnak értelmes szerepet kell játszania a globális szintén... Miközben tartjuk magunkat az alkotmány elveihez, Japán a jövőben nem fog vonakodni az Önvédelmi Erők bevonásával végrehajtandó, tengerentúli nemzetközi akcióktól... Célunk egy biztonságosabb világ megteremtése..., (s) hogy ez a cél megvalósuljon, dinamikusnak kell lennünk, és sohasem kell félni félredobni a dogmá-

¹ „Aspiring sincerely to an international peace based on justice and order, the Japanese people forever renounce war as a sovereign right of the nation and the threat or use of force as means of settling international disputes. 2) In order to accomplish the aim of the preceding paragraph, land, sea, and air forces, as well as other war potential, will never be maintained. The right of belligerency of the state will not be recognized.” (*The constitution of Japan. Chapter II: Renunciation of War, Article 9.*)
http://www.kantei.go.jp/foreign/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html

*kat... Országom kész megfelelni a világ erősödő várakozásának **megnövekedett szerepüket** illetően a nemzetközi közösségben belül.*² (kiemelések tőlem – P.L.)

Tekintsünk most el annak firtatásától, hogy vajon a világ valóban oly nagyon várja-e Japán növekvő nemzetközi szerepvállalását, de Abe miniszterelnök világossá tette, hogy Japán megnövekedett biztonságpolitikai szerepvállalása globális lesz, szakítani fog a múlt kliséivel, s a japán fegyveres erők – Önvédelmi Erőkként vagy más elnevezéssel, de – kilépnek a második világháború után szűkre szabott hatókörükből.

Abe Sinzo a japán politikusok új nemzedékét testesíti meg, ő minden idők legfiatalabb, és az első, már a második világháború után született miniszterelnöke Japánnak. Politikai nézeteit tekintve erősen konzervatív, nacionalista politikus, aki többször sürgette a háború utáni állapotok meghaladását, és már korábban is határozott álláspontot fogalmazott meg biztonság- és védelempolitikai kérdésekben.

Japán a bipoláris világ összeomlása után először 1995-ben vizsgálta felül védelempolitikáját a *Nemzetvédelmi program vázlata (National Defence Program Outline)* című dokumentumban.³ A 2001. szeptember 11-i terrorista támadások következtében kialakult nemzetközi helyzetre Tokió 2004-ben egy, a *Nemzetvédelmi program irányvonalai (National Defence Program Guideline)* címet viselő dokumentummal reagált.⁴ 2006-ban pedig *Japán védelme (Defence of Japan)* címmel egy új, részletekben menő, csaknem hatszáz oldalas Fehér Könyvet adtak ki a szigetországban.⁵

Biztonságpercepció

A japán biztonságfelfogás markánsan eltér a hidegháború utáni európai biztonságpercepciótól. Ahogy azt a (ma már) védelmi minisztérium egyik vezetője egy múlt évi, londoni biztonságpolitikai előadásában megfogalmazta: „*Kelet-Ázsiában a biztonsági helyzet teljesen eltér az európaítól, ahol a hagyományos fenyegetések eltűntek.*”⁶ A Fehér Könyv ezt így jellemzi: „*Az ázsiai–csendes-óceániai térségben még jelen van az államközi és regionális konfrontáció, bár Japán teljes körű inváziójának lehetőség csökkenőben van*” (kiemelés tőlem – P.L.). A konkrét veszélyforrások között a dokumentum a koreai megosztottságot, az észak-koreai atomfegyverprogramot, Kína 18 éve folyamatosan két-számjegyű ütemben növekvő védelmi kiadáson alapuló fegyverkezését, valamint az Oroszországgal és másokkal fennálló japán területi vitákat említi. A Nemzetvédelmi Akadémia egyik professzora pedig úgy összegezte a japán ellenségképet, hogy abban az első helyen Kína, a másodikban az egyesült és atomfegyverekkel is rendelkező Korea áll, míg Oroszország csupán a harmadik a listán.

Japán az atomhatalommá válás útján

A Japán lehetséges atomhatalommá válásával kapcsolatos tényezők közül azt érdemes az első helyen említeni, hogy Tokió Washingtonnal együttműködésben a mai napig a „**stratégiai kétértelműség**” politikáját folytatja abban az értelemben, hogy mindmáig homály fedi: vajon a Japánban állomásozó amerikai hadihajókon vannak-e atomfegyverek. Több szakértő szerint a három atom-mentes elvből Tokió csak kettőt tart be, mert titkos megállapodás rögzíti, hogy a Japán felségterületén tartózkodó amerikai hadihajókon nukleáris fegyvereket helyezhetnek el az. Ezt látszik erősíteni az a 2007. január elején nyilvánosságra került amerikai dokumentum is, amely szerint 1974-ben Tokió azt javasolta, hogy hivatalosan is jelentsék be az atomfegyverrel felszerelt amerikai hajók japán vizeken történő áthaladásának jogát.⁷ A javaslatot nem fogadták el, így a stratégiai kétértelműség politikája fennmaradt.

A japán vezetés eddig **három dokumentált alkalommal vizsgálta meg titokban az atomfegyver birtoklásának opcióját**. Először 1969-ben a kormány megrendelésére készült el a *Nemzetünk diplomáciai politikájának vázlata (Outline of Our Nation's Diplomatic Policy)* című dokumentum, amely arra a következtetésre jutott, hogy Japán nem támaszkodhat meghatározatlan ideig az amerikai

² *Japan and NATO: Toward Further Collaboration*. Statement by Prime Minister Shinzo Abe to the North Atlantic Council, 2007. január 12. <http://www.nato.int/docu/speech/2007/s070112b.html>

³ *National Defense Program Outline in and after FY 1996* (Adopted by the Security Council and by the Cabinet on November 28, 1995) http://www.mod.go.jp/e/defense_policy/japans_defense_policy/4/ndpof1996/index.htm

⁴ *National Defense Program Guideline, FY 2005-* Approved by the Security Council and the Cabinet on December 10, 2004 http://www.kantei.go.jp/foreign/policy/2004/1210taikou_e.html

⁵ *Defence of Japan 2006* <http://www.mod.go.jp/e/publications/wp2006/index.html>

⁶ *Japan's Defence Policy and International Peace Cooperation Activities*. Speech by Fukushima Nukaga, Secretary-General of Defense Agency, at the Royal United Service Institute for Defence and Security Studies (11 January 2006) http://www.mod.go.jp/e/index_.htm

⁷ Japan mulled allowing in nuke-armed US ships. *The Japan Times* 2007. január 7.

atomernyőre, és javasolta a nukleáris fegyver kifejlesztését⁸. Másodszer – immár a hidegháború után –, 1995-ben a Védelmi Ügynökség egy 31 oldalas anyagot⁹ készített az 1993-94-es, az észak-koreai atomfegyver-fejlesztési programmal kapcsolatos válságot követően. A dokumentum szerzői azonban elvetették az atomfegyver-opciót, mondván: az túl költséges lenne, felborítaná a regionális erőviszonyokat, és aláásná a szövetségi kapcsolatokat az Egyesült Államokkal. Harmadszer a 2006. szeptember 20-án véglegesített, *Az atomfegyver hazai előállításának lehetőségeiről* (On the possibility of domestic production of nuclear weapons) című belső kormányzati dokumentum¹⁰ vizsgálta meg a kérdést. A nyilvánosságra került részletek szerint a szakértői jelentés megállapítja, hogy bár Japán rendelkezik nukleáris fegyver előállításához szükséges dúsított urániummal, technológiával és berendezésekkel is, még mindig 3-5 évre lenne szüksége kisméretű atomtöltetek gyártására. A jelentés közli továbbá, hogy a jelenlegi japán nukleáris létesítmények nem alkalmasak atomfegyver tömeges gyártására, s ez utóbbihoz mintegy 200-300 milliárd jenre, illetve több száz fős technikai személyzetre lenne szükség.

Az említett titkos tanulmányokon túl az atomfegyver kifejlesztésével kapcsolatos japán álláspont radikális megváltozásának egyik legújabb fejleménye az is, hogy az atomkérdés **megszűnt politikai tabutéma** lenni és a nacionalista szélsőjobb retorikájából mára a mainstream részévé váltak az erről szóló nyilvános viták és javaslatok. Egy 2003-as kimutatás szerint minden ötödik parlamenti képviselő úgy gondolja, hogy a regionális biztonságpolitikai helyzet romlása esetén Japánnak önálló atomfegyver-képességre kell szert tennie.¹¹ 2002-ben a Liberális Párt akkori vezetője kijelentette, hogy „*Japán könnyen gyárthat atomfegyvert, nukleáris erőműveinkben elég plutónium van 3-4 ezer robbanótöltethez. Japán atomtöltetek ezreit tudja legyártani 24 óra leforgása alatt.*”¹² Kormányfői posztra kerülése előtt Abe Sinzo következetesen azt hangsúlyozta, hogy a japán alkotmány nem tiltja a nukleáris elrettentő képesség birtoklását. 2006 szeptemberében Nakaszono volt miniszterelnök érvelt a nukleáris opció megvizsgálása mellett: „*Vannak atomfegyverrel rendelkező országok Japán szomszédságában. Mi jelenleg az Egyesült Államoktól függünk az atomfegyverrel való elrettentésben, de nem tudható, hogy az amerikai hozzáállás változatlan marad-e.*”¹³ 2006 novemberében – az észak-koreai atomfegyver-kísérlet nyomán kialakult helyzetben – pedig Aszo külügyminiszter javasolta, hogy a témáról kezdődjön széleskörű nyilvános vita.¹⁴ A kormánypárt egyik legbefolyásosabb vezetője pedig így érvelt: „*Mi van akkor, ha Észak-Korea atomrakétát lő ki Japánra? Azt mondjuk: Amerika, segíts? Mielőtt kimondanánk, a rakéta már elérne bennünket. Eljött az ideje a nukleáris opcióról szóló vitának.*”¹⁵

A gyakorlatilag már megkezdődött vitában a Kiotói Egyetem nemzetközi kapcsolatokat oktató professzora, aki tagja a Japánban „ötösfogatként” aposztrofált, legbelső miniszterelnöki tanácsadói körnek, úgy foglalt állást, hogy Tokiónak a három atom-mentes elv közül egyet el kellene vetnie – nevezetesen azt, hogy nem állomásoztat a területén nukleáris fegyvereket –, miközben a gyártás és birtoklás tilalmát fenntartanak. Ebben az esetben **amerikai atomfegyverek kerülhetnének telepítésre** a szigetországban.

A fenti fejleményekkel párhuzamosan a japán biztonságpolitikai gondolkodásban **teret nyert a preventív csapás lehetősége**. A 2006-os fehér könyv megengedően úgy fogalmaz, hogy a japán biztonságpolitika célja, hogy „*elhárítsa a Japánt érintő fenyegetést*”, illetve „*ha egy fegyveres támadás előre látható, bármely szóba jöhető intézkedést meg kell tenni annak érdekében, hogy elkerülhető legyen annak bekövetkezése.*” 2006 nyarán a Védelmi Ügynökség egyik helyettes vezetője az észak-koreai atomfegyver-kísérlet nyomán a rakétabázisokra mérendő megelőző csapás mellett érvelt. Az akkor még csak miniszterelnök-aspiráns Abe pedig a következőképpen fogalmazott: „*Ha elfogadjuk, hogy nincs más mód a támadás elhárítására, akkor a kilövőállásra mért csapás az alkotmányos önvédelem jogán belül van.*”

Emellett bizonyos változás érzékelhető az Egyesült Államokhoz fűződő hagyományosan szoros japán kapcsolatok terén is. A biztonságpolitikai eltávolodás egyik legutóbbi jele az, a japán politikában

⁸ Andrew Mack, Japan and the Bomb: a cause for concern? *Asia-Pacific Magazine* No. 3 (1996. június)

⁹ Hisame Masaki, Japanese nukes: Voicing the unthinkable, *Asia Times online* 2006. november 16
www.atimes.com

¹⁰ A Szankei Simbun c. japán lapra hivatkozik a *People's Daily Online*: Japan not capable of producing nuclear warheads in near future: report 2006. december 25. <http://english.people.com.cn/>

¹¹ Bennett Richardson, Nuclear question still nags at Japan, *Christian Science Monitor* 2006. november 6

¹² Japanese Politician Claimed Japan Could Make Massive Nuclear Weapons to Curb China. *People's Daily* 2002. április 8. http://english.people.com.cn/200204/08/eng20020408_93686.shtml

¹³ Subbash Kapila, Japan's renewed imperatives for nuclear weapons. South Asia Analysis Group 2006. szeptember 12. www.saag.org

¹⁴ Richardson, i.m.

¹⁵ Hisame Masaki, i.m.

teljességgel szokatlan nyilvános kritika, amit az immár miniszterként a védelmi ügyeket irányító Kjuma fogalmazott meg, amikor az Egyesült Államok iraki invázióját hibának nevezte.

Összegzés

2007-ben formálisan is megkezdődött a japán biztonságpolitika radikális fordulata, és ehhez a fordulathoz majdnem minden szükséges feltétel adott. Az országnak új vezetése van, amely szakítani akar a hidegháborús korszakból fennmaradt biztonságpolitikai korlátozásokkal, és megfogalmazza a „normális állammá” válás igényét. Az új japán vezetés deklaráltan új biztonságpolitikát vezetett be a gyakorlatban is, amit „dinamikusan” és „dogmák nélkül” alakít ki, s amelynek jellemzője, hogy kezdeményező, globális, és a japán fegyveres erők Japánon kívül is bevetését is felvállalja. Ezen a biztonságpolitikai fordulaton belül a legradikálisabb változás az atomfegyver birtoklásának kérdéséhez való hozzáállás módosulása. Ezt, s talán azt is, hogy Japánban előbb-utóbb vagy már most lehet atomfegyver, az új biztonságpolitikai szemléletű új japán vezetés a hidegháborút követően is fenntartott, sokszor felnagyított ellenségképpel igyekszik a világ tudtára adni.

Arra vonatkozóan több forgatókönyv is lehetséges, hogy miként tehet szert atomfegyverre a szigetország. A legenyhébb verzió szerint a korábbi idők „stratégiai kétértelműségét” feladva Tokió egyszerűen egyértelművé tenné, hogy engedélyezi atomfegyverekkel felszerelt amerikai hadihajók jelenlétét kikötőiben. Egy másik változat szerint szárazföldi telepítésű atomfegyverek jelennének meg Japánban. Mindkét megoldás a három atom-mentes elvet kettőre redukálná. Egy harmadik forgatókönyv az izraeli minta követése lehetne, mely szerint Japán saját atomfegyvert fejlesztene ki, illetve állítana rendszerbe, de ezt nem jelentené be hivatalosan, csupán jelzésekkel tudatosítaná környezetében. Egy negyedik lehetőség szerint Japán csupán de facto válna atomhatalommá, amennyiben kísérleti robbantással jelezné nukleáris képességét – vagyis az indiai–pakisztáni modellt követné. Végül, a legegységesebb forgatókönyvet az jelentené, ha Japán hivatalosan is bejelentené új atomhatalmi státuszát. Akárhogy is fog történni, ha bekövetkezik, felettébb paradox helyzetet eredményez majd az a tény, hogy az Egyesült Államok által a hidegháború után bevezetett játékszabályok proliferációja miatt – amennyiben „*Japan goes nuke*” – Washington éppen leghűségesebbnek tekintett szövetségeseivel kerülne szembe a számára legérzékenyebb biztonságpolitikai probléma kapcsán.